

אור חבצלות

החבצלת, כמו החצב, מבשרת את בוא הסתיו, אבל כבר ביולי אפשר לראות את הפרחים הלבנים שלה לאורך חופי הים. החבצלת, השייכת למשפחת הנרקיסיים, מונה 15 מינים, רק שלושה מהם גדולים בארץ. סיפור על פרח

כתב וצילם: ד"ר אורי פרגמן-ספיר, מדען ראשי, הגן הבוטני האוניברסיטאי, ירושלים

חבצלת החוף. פרחים לבנים ענקיים וריחניים

חבצלת השרון המוזכרת בשיר השירים: "אני חבצלת השרון, שושנת העמקים". אולם רבים חולקים על סברה זו ומשייכים את חבצלת השרון לפרחים אחרים כמו נרקיס ואיריס.

הפרח היפה של חבצלת החוף משך עניין רב לאורך כל התקופות, ואף נבחר לייצג את העיר נתניה ומופיע על סמלה. אוכלוסיות גדולות של חבצלות מעטרות את חופי נתניה כמו גם את שאר חופי

התיכון, אבל בארץ גדלים גם שני מינים נוספים, פחות מוכרים - חבצלת הנגב וחבצלת קטנת פרחים.

חבצלת השרון, שושנת העמקים

החבצלת מוזכרת כבר בתנ"ך, אולם נשאלת השאלה, האם היא אותה חבצלת שאנו מכירים היום. חלק מהחוקרים סוברים כי חבצלת החוף היא

הקיץ לקראת סיום והחבצלות חשות את התקצרות הימים. בעונה זו, כפלא, מתפתחים מהקרקע היבשה עמודי פריחה נושאים פרחים לבנים, ריחניים ומיוחדים. בסוג חבצלת יש רק 15 מינים הנפוצים מאגן הים התיכון דרומה לאפריקה הטרופית ומזרחית לאסיה הטרופית. רובנו מכירים את חבצלת החוף (*Pancratium maritimum*) הפורחת לאורך חופי הים

חבצלת הנגב. דומה בפרחיה לחבצלת החוף

הארץ - מראש הנקרה ועד לרצועת עזה. החבצלת נחשבת כצמח מרפא עתיק (*panacea*) ומכאן המקור לשמה המדעי (*Panocratium*) שפירושו תרופה לכל מחלה. פדניוס דיוסקורידס (רופא, פרמקולוג ובוטנאי יווני) כתב שבצל החבצלת משמש להמרצת הלב ולריפוי דרכי הנשימה. בקפריסין, הבצל משמש להקאה לאחר הרעלה. ובארץ, משתמשים בתמצית העשויה מפרחי חבצלת ומשמן לטיפול בנזלת.

החבצלת, כמו החצב, מבשרת את בוא הסתיו. אולם היא מתחילה לפרוח כבר ביולי, כאשר הימים מתקצרים. שיא הפריחה מתרחש בטבע בחודש ספטמבר והפריחה ממשיכה גם באוקטובר. בעונות אלו החבצלת היא כמעט הפרח היחיד הנראה בחופי הארץ, ואותה מלווה נר-הלילה החופי, צמח גר אמריקני בעל פרחים צהובים.

חבצלת החוף

חבצלת החוף היא צמח קרח וחלק בגובה 20-45 ס"מ, היוצר גושים צפופים. הרקמה החלקה-שעונית של עליו מתאימה לבית גידולו החופי - רסס הים אינו פוגע בצמח כמו גם גרידי החול העפים ברוח. הבצל עמוק, צורתו אגסית, קוטרו 3-7 ס"מ והוא עטוף בקליפות יבשות-קרומיות חומות. מתחת לבצל יש מספר קטן של שורשים עבים, רב שנתיים, המשמשים גם לעיגון וגם לאגירת חומרי מזון. הבצל נוטה להתחלק

העלים המסולסלים והמיוחדים של חבצלת הנגב

המופצים ברוח ועל גבי גלי הים לחופים נוספים. החבצלת הפורחת בסוף הקיץ ובסתיו כמעט לבדה, מושכת אליה חרקים מאביקים רבים, ובמיוחד רפרפי לילה הרואים ומריחים אותה ממרחקים. זמן קצר לאחר הפריית הפרח מתפתחים הלקטים עגולים ובהם הזרעים. אלה מופצים ונובטים כבר עם בוא הגשמים החזקים הראשונים בנובמבר. כך הם חשופים לטריפה של בעלי חיים זמן קטן יחסית.

חבצלת החוף גדלה לאורך כל חופי אגן הים התיכון, במערב היא גדלה אף לחופי הים האטלנטי ובמזרח פולשת לחופי הים

אחת לכמה שנים וכך נוצרים גושי צמחים צפופים. לכל בצל יש מספר עלים, בדרך כלל זקופים, בשרניים ומפותלים, רוחבם 1-2.5 ס"מ. העלים מופיעים לעתים עם הפרחים ולרוב לאחר הפריחה. הגבעול חסר עלים ומסתתרים בתפרחת סוכך בת 2-8 פרחים לבנים ריחניים ענקיים. הפרח בעל שישה עלי עטיף מאורכים באורך 8-15 ס"מ ועטרה בת 12 אונות משולשות ושישה אבקנים. עלי העטיף בעלי עורק ירוק ברור בצד החיצוני. מהפרח מתפתח פרי שהוא הלקט מעוגל בקוטר 2-4 ס"מ ובו זרעים שחורים, קלים, משולשים,

חבצלת קטנת פרחים. צמח נמוך ובעל פרחים קטנים

השחור. בארץ היא גדלה באופן פזור לאורך כל חופי הארץ, עד מרחק של 100 מטר מקו החוף. לעתים רחוקות היא פולשת מזרחה בכיסי חול למרחק של מאות מטרים מהחוף, כמו בקיסריה ובנחל אלכסנדר או במקומות אחרים שבהם היא נשתלה. בין האתרים המומלצים לצפייה בפריחת החבצלת הם חוף האקוודוקט בקיסריה, טיילת חוף תל אביב ליד הדולפינריום וחוף בית ינאי. נזכיר כי חבצלת החוף, כמו שאר מיני החבצלת בארץ, היא צמח מוגן בארץ ואין לפגוע באוכלוסיות הבר שלה.

חבצלת הנגב

(Pancratium sickenbergeri)

דומה במראה הכללי לחבצלת החוף אולם פריחה מועטים וקטנים יחסית. זהו מין מדברי המאופיין בעלים יפים ומיוחדים בשל צורתם הסלילנית. ריכוזים גדולים של מין זה פורחים באוקטובר בחולות הנגב המערבי (חולות שונרא עד אזור ניצנה) ובחולות מישור ימין ליד דימונה. בחולות הערבה ומכתש רמון זהו מין נדיר ונקודתי. בשנים שחונות אוכלוסיות שלמות אינן פורחות. מעניין כי כשמגדלים צמח זה באזור היס-תיכוני, הוא מאבד את הסלילניות ולא ניתן להבדילו מחבצלת החוף. כאן עולה השאלה האם אלו מינים נפרדים או שזהו מין אחד הנראה שונה

בתנאי אקלים שונים. חבצלת הנגב גדלה בישראל, בירדן, במצרים ובסעודיה, ונחשבת למין שנמצא בסכנת הכחדה רוב אזור תפוצתו ומוגן רק בארץ.

חבצלת קטנת פרחים

(Vagaría parviflora)

חבצלת קטנת פרחים נראית שונה משני המינים האחרים, זהו צמח נמוך יותר בעל פרחים קטנים בקוטר 2-3 ס"מ ועלים כהים בעלי עורק מלבין ברור לאורכם. הפריחה מתרחשת לפני הופעת העלים - בספטמבר עד תחילת אוקטובר. הבצל ביצני בקוטר 2.5-5 ס"מ והוא מכוסה בקליפות חומות כהות יבשות, גם במין זה הוא מתפצל ויוצר גושים צפופים. רוב החוקרים העבירו מין זה מהסוג *Pancratium* לסוג נפרד בשם *Vagaría*, אולם השם העברי לא שונה עד כה. למרות שמין זה אינו נמצא בגינות, הוא מהווה פוטנציאל גדול בשל גודלו הצנוע ובשל העלים היפים במיוחד. בגן הבוטני בירושלים מגדלים את החבצלת קטנת הפרחים ללא כל השקיה, היא פורחת כל שנה וגושי הצמחים גדלים ומתפתחים. בטבע גדל המין במקומות סלעיים ומצוקיים שטופי שמש עד חצי מוצלים. הוא נפוץ מקומית בכרמל ובכורכי מישור החוף, ופחות במורדות המערביים של הרי יהודה והשומרון, בגליל ואף בגולן ובחרמון הנמוכים.

חבצלת בגינה?

מעטים מכירים את החבצלת בגינה, מכיוון שכל מיני החבצלת בארץ הם ערכי טבע מוגנים ואין לאסוף אותם בכל צורה. בבדיקות ראשוניות בגנים הבוטניים ובגני מקלט עולה כי צמח חופי זה עמיד ביותר לעקות שונות, וגדל ומשגשג במגוון קרקעות. לאחר שנים מעטות הוא יוצר גושי צמחים צפופים ומרהיבים, הן בעונת הפריחה והן מחוצה לה. החבצלת, כמו צמחי בצל רבים אחרים, אינה בררנית בסוג הקרקע, היא תצלה בכל הקרקעות, כל עוד הן מנוקזות. בתנאי השקיה התגלה כי העלים שלה נשארים ירוקים גם בקיץ והפריחה תקדים ליולי (בעיקר באזור ההר) ולאוגוסט.

בגן הבוטני האוניברסיטאי בירושלים פורחת החבצלת בחלקה מושקית כבר ביולי, ועליה ירוקים כל השנה. בחלקות אחרות לא התבססו גושים יפים, שכן הדרבנים חובבים את הבצלים וניזונים מהם. אחת השיטות להילחם בדרבנים היא לשתול את הבצלים מתחת לרשת מתכת שדרכה הם לא יכולים לחפור. ברשות הטבע והגנים מתקיימים דיונים שבהם בודקים אם להתיר שימוש גנני של מיני החבצלת וצמחים מוגנים נוספים - אך בינתיים השימוש אסור.